

APPONYI SÁNDOR.

Napsugaras szép téli napon, erdővel borított havas domb aljában, hólepelt úton röpit a szán. Köröskörül, amerre a szem lát, minden fehér; vastag hótakaró alatt pihen a huszadik század kultúrája. A havas táj nyugalmában álomra hív a patkók és csengők egyhangú zenéje és álmodozván, megérint a multnak lehelle. Gondolatban visszarepülök a magyar föld évezredes kultúrájának régmult napjaiba. A hóvirágtól fehér erdőn túl látni vélem az őskori kultúrközpontot, a kőkor emberének lakótelepét. Látom a lengyeli sánc primitív emberét kőhegyű lándzsájával, durva husángjával és nehézkes kőbaltájával. Látom a szabadban, fenevadakkal viaskodva, kisvadat üzve, követ törve, fát vágva és erdőt irtva. Látom kis kunyhójában kőeszközeit csiszolva, tökéletesítve, magvakat törve és őrölve, tüzet csiholva, bőrt varrva. És látom a tisztelettel övezett szent házi tűzhely mellett távoli vidék lakójától állatbőrökért cserébe kapott rézeszközökben gyönyörködve. Látom családjá tagjait, amint köréje gyűlve, naiv elragadtatással, öntudatlanul csodálják az ismeretlen anyagból készült fényes jószágot, nem ismerve fel benne a maguk kezdetleges kultúrájának átalakítására hivatott fémet. De vége a látomásnak! A mult képe szertefoszlik. A tágas hómező szélén pompás főuri kastély képe bontakozik ki és eszembe juttatja küldetésemet.

A lengyeli dombokon, ahol egykor központja volt a primitív ember kezdetleges kultúrájának, ötezer év multán újra kultúrközpont emelkedik. Kastély áll az ősi kunyhók, a kialudt szenttűzek helyén, egy minden szépért és nemesért rajongó magyar főúr kastélya, aki ötezeréves sírjából kiásta és a magyar tudománynak ajándékozta az ősi kultúra emlékeit s aki kastélyában renaissance-fejedelemhez illő elhatározással oltárt emelt a magyar

könyv kultuszának. E főúrnak, a magyar könyvgyűjtők és könyvtárosok pátriárkai kort ért tudós fejedelmének hódolatára jöttem a Magyar Nemzeti Múzeum képviselőjében.

***

Gróf APPONYI Sándor a katonai és hazafias erényekben gazdag Pécz-nemzetség tudós ágának, a könyvtáralapító és művészetpártoló APPONYI Antal György családjának idegenben született sarja, gyermekifjú korában szentelte magát a magyar könyv kultuszának. Érdeklődése kezdetben általános irányú, de alig tizennégy esztendőskorában a magyar vonatkozású külföldi irodalom felé fordul és LASKAI Osvát híres művének megszerzése (1858) óta gyűjtése határozott irányt vesz. Édesapja, Rudolf gróf, felismerve fia tudós hajlamát, s a maga választotta élethivatáshoz való tántoríthatatlan ragaszkodását, örömmel segíti elő törekvéseit és a magyar bibliográfia kidolgozására buzdítja. A nagyműveltségű diplomata húszéves fiához írt levelében kora szakértőit megszegyenítő szabatossággal definiálta a bibliofília fogalmát, midőn a főúri könyvbarát feladatát a teljességre törekvő speciális irányú gyűjtésben és e speciális kör bibliográfiai feldolgozásában jelelte meg.

MÁTYÁS királytól és VITÉZ Jánostól SZÉCHÉNYI Ferencig, JANKOVICH Miklósig és SOMOGYI Károlyig főurak, főpapok, tudósok és művelt könyvbarátok hosszú sora hordott össze tudományos szempontból megbecsülhetetlen értékű könyvtárakat, de igazi bibliofil, aki egy speciális irányban teljes gyűjteményre törekedve, korlátot képes szabni érdeklődésének, nem volt közöttük. Hazánkban a könyvrájongók e fajának első képviselője gróf APPONYI Sándor. Könyvtára az első modern értelemben vett bibliofil könyvtár. Gyűjtése körét szigorúan körülhatárolva, a gyűjtött anyag kimerítő bibliográfiai feldolgozására törekedve s a tizennégy esztendőskorában kitűzött célhoz egy életen át híven ragaszkodva, tudatos következetességgel tört megvalósítása felé. Érdeklődését a XV—XVIII. századi magyar szerzőktől külföldön, idegen nyelven megjelent és külföldi magyar vonatkozású nyomtatványokra korlá-

tozta, új fogalommal — az *Apponyiana* fogalmával — gazdagítva a magyar könyvészet tudományát.

A gyűjtés körének megválasztása a nemzeti tudomány szempontjából a lehető legszerencsésebb volt, mert e külföldi magyar vonatkozású nyomtatványoknak — különösen az egy-két lapos aprónyomtatványoknak, unikum-jellegű könyvritkaságoknak és metszeteknek — összegyűjtése a hazai könyvgyűjtők és könyvtárak erejét meghaladó feladat. Megoldására csak oly főuri gyűjtő vállalkozhatott, aki szerencsés életviszonyok és családi összeköttetések révén élete nagyrészét a nyugati metropolisokban élhette le, aki Európa összes antiquariumait végigbuvárolva, történeti kultúránk dicsőségét hirdető emlékek százait halászhatta ki értéktelen ócskaságok közül s akit anyagi korlátok nem akadályozhattak meg nemes szenvedélye kielégítésében. E külső körülményeknek és a gyermekkortól késő öregségig megőrzött rajongó lelkesedésnek, céltudatos energiának, alapos tudásnak szerencsés összetalálkozása tette lehetővé, hogy grót APPONYI Sándor egymaga, saját erejéből oldja meg a nemzeti könyvtár egyik legfontosabb, de sokféle okból kivihetetlennek látszó feladatát.

APPONYI Sándor ma 80 éves korában nemes büszkeséggel gyönyörködhetik hatvanöt évi gyűjtőmunkájának eredményében, a *Bibliotheca Apponyiana* páratlan kincseiben. De büszkeséggel tekintünk rá mi is, a magyar mult emlékeinek hivatásos őrei, mert a magyar kultúra diadalát, a magyar tudomány dicsőségét látjuk e könyvtárban, amit egy a nemzeti multért lelkesedő és minden szép iránt fogékony magyar mágnás lelkesedése, energiája és tudása teremtett meg.

Nyolcvan év kivételes életkor, a Gondviselés dédelgetett kegyenceinek kiváltsága. APPONYI Sándornak megadatott ez a kiváltság és megadatott a ritka szerencse, hogy a pátriárkák korának küszöbéről, szellemi ereje teljes birtokában, boldog önérzettel és bölcs megelégedettséggel tekinthet vissza a zsenge ifjúkorban tudatosan választott hivatásnak szentelt, szép és nemes törekvések harmoniájában felolvadó, hosszú életének eredményekben gazdag munkájára. A Gondviselés e különös kegyelme

felett érzett hálájának fejedelmi elhatározással adott kifejezést a magyar könyvgyűjtők és könyvtárosok fejedelme. Páratlan szakértelemmel és lelkes áldozatkészséggel összegyűjtött könyvtárát régi tervéhez híven a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta, örök időkre a magyar tudomány rendelkezésére bocsátva tudós munkájának gazdag eredményeit. E nagylelkű elhatározás méltó betetőzése APPONYI Sándor sok évtizedes, fáradhatatlan és lelkes kultúrmunkájának; érette a Magyar Nemzeti Múzeum, a magyar tudomány és a magyar nemzet soha el nem muló, mélységes hálája illeti meg.

HÓMAN BÁLINT.

A BIBLIOTHECA HUNGARICA APPONYIANA.

Gróf APPONYI Sándor v. b. t. t., cs. és kir. kamarás, kir. tárnokmester úr Ő Nagyméltósága világhírű könyvtárát a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta s ez elhatározásáról következő okiratot állított ki:

Halálesetre szóló ajándékozás. Áthatva attól a kívánságtól, hogy magyar vonatkozású történeti könyvtáram a hozzáértőknek tudományos kutatásra és gyönyörködtetésre szolgálhasson, a könyvtár fennmaradását biztosítandó, érett megfontolás után következőket határoztam: Lengyeli kastélyomban levő XV—XVIII. századi magyar szerzőktől irt vagy magyar vonatkozásokat tartalmazó könyveket, apró nyomtatványokat, térképeket és metszeteket magábanfoglaló gyűjteményemet, úgyszintén bibliographiai szempontból értékes régi könyveimet és bibliographiai segédkönyvtáramat halálom esetére — az alant felsorolt feltételek és kikötések mellett — örök tulajdonul a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozom és adományozom. Adományomat a következő feltételekhez kötöm: 1. A gyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában *«Bibliotheca Hungarica Apponyiana — Gróf Apponyi Sándor Magyar Könyvtára»* címen örök időkre minden más gyűjteménytől elkülönített, külön gyűjteményként, értékéhez méltó keretben (a könyvek zárt szekrényekben és tárlókban, az egyes lapok és metszetek keretekben vagy tárlókban) nyer elhelyezést oly módon, hogy a gyűjtemény elrendezésénél a tudományos szempont mellett az esztétikai szempont is érvényesüljön, ahogyan ez lengyeli könyvtáramban történt. Könyveim közül azok, melyek bekötve nincsenek, idővel a nyomtatványok jókarbantartását szolgáló kötésekkel látandók el, minden luxus és disztés mellőzésével; a néhány ívből vagy egyes lapokból álló aprónyomtatványok kartonborítékba köten-

dők. Mintául a könyvtárban található egyszerű kötések és kartonok szolgálhatnak. 2. A Bibliotheca Apponyiana könyvanyagából semmi el nem idegeníthető. 3. A Bibliotheca Apponyiana könyvei a Széchenyi Könyvtárban általában szokásos lebélyegzés mellőzésével e célra készítenendő exlibrissel jelölendők meg. Az exlibris kisméretű legyen, figurális vagy ornamentális díszítés nélkül; egyszerű keretben szép betűkkel «Gróf Apponyi Sándor Magyar Könyvtára» legyen rajta olvasható. 4. A gyűjtemény tudományos használatra a könyvtár helyiségében korlátolt mértékben és csupán tudósoknak és szakembereknek bocsátható rendelkezésükre; a könyveket a könyvtár helyiségéből kikölcsönözni tilos. A metszetekről és a bibliographiai könyvtárról külön jegyzék készül, mely jelen ajándékozási okirathoz csatolandó. 5. A gyűjtemény halálomig saját őrizetem alatt lengyeli kastélyomban marad. Halálom után a Magyar Nemzeti Múzeum, illetőleg az Országos Széchenyi Könyvtár igazgatósága a végleges átvételre kiküld egy szakértő tisztviselőt, ki a könyveket gondosan csomagolva és kísérve, a Magyar Nemzeti Múzeumnak az elhelyezésre kijelölt helyiségébe szállítja. Lengyel, 1924 szeptember 15. Apponyi Sándor s. k. — Mi alulírottak mint együtt és egyszerre jelenlevő, erre a célra meghívott tanuk, igazoljuk, hogy az általunk személyesen ismert gróf Apponyi Sándor v. b. t. t., kir. tárnokmester, nagybirtokos, az ő halála esetére szóló jelen ajándékozási okiratot előttünk írta alá. Mint tanu: dr. Dézsi Lajos s. k., mint tanu: Végh Gyula s. k., mint tanu: Apponyi Antal s. k., mint tanu: Rózsay Elemér s. k.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága az adományozó okirat beérkezte után 1924. évi október hó 22-én azonnal rendkívüli ülésre jött össze s azon a következő határozatot hozta:

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága a legmélyebb hálával és örömmel vette tudomásul a legnagyobb magyar bibliofilnek, nagyapponyi gróf APPONYI Sándor v. b. t. t., cs. és kir. kamarás, kir. tárnokmester úr Ö Nagyméltóságának nagylelkű, hazafias elhatározását, mellyel a maga nemében páratlanul álló magyar vonatkozású könyv-, térkép- és metszetgyűjteményét, a világhírű Bibliotheca Apponyianat a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta és ajándékozta. A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága e fejedelmi adomány felett érzett mély-séges hálája és köszönete csekély jeléül a Nemzeti Múzeum legnagyobb jötevőit megillető centennáris ezüstérmét ajánlja fel a nemeslelkű adományozónak s őt hálájáról külön díszesen kiállított átíratban értesíti.

A határozat értelmében a köszönőiratot okleveles formában, pergamenten, függő pecséttel állítottuk ki. A művészi díszítés és korszerű írás AKANTISZ Viktor könyvművészeti előadó munkája. Egyidejűleg a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója 1924 október hó 27-én kelt hivatalos átiratban értesítette, majd 1925 január hó 23-án jegyzőkönyv felvétele mellett élőszóval is biztosította a nagylelkű adományozót adományának az ajándékozási okiratban foglalt feltételek mellett való elfogadásáról.

Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem igazgatótanácsa 1924. évi november hó 20-án dr. CSÁNKI Dezső államtitkár elnöklete alatt tartott ülésén foglalkozott az adománnyal és elhatározta, hogy a nemeslelkű adomány felett érzett háláját és köszönetét gróf APPONYI Sándor úr Ő Nagyméltóságához intézendő üdvözlő iratban juttatja kifejezésre.

Gróf KLEBELSBERG KUNÓ vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Ő Excellenciája hivatalosan értesülvén a nagyjelentőségű adomány megtörténtéről, következő törvényjavaslatot terjesztette a nemzetgyűlés elé:

Törvényjavaslat gróf Apponyi Sándor Magyar Könyvtáráról.

1. §. Magyarország nemzetgyűlése nagyapponyi gróf Apponyi Sándornak azt a bőkezű és a nemzeti kultúra gyarapítását célzó elhatározását, amellyel kiváló szakértelemmel gyűjtött, nagyértékű XV—XVIII. századi magyar szerzőktől írt és magyar vonatkozású könyveket, aprónyomatványokat, térképeket, metszeteket és más könyvészeti szempontból értékes régi könyveket magában foglaló gyűjteményét a hozzátartozó segédkönyvtárral halála esetére örök tulajdonul a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta és adományozta, a magyar nemzet hálájának emlékezetéül törvénybe iktatja.

2. §. Gróf APPONYI Sándor gyűjteménye az adományozó élete fogytaig saját őrizete alatt lengyeli kastélyában marad, az adományozó halála után a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában «Gróf Apponyi Sándor Magyar Könyvtára — Bibliotheca Hungarica Apponyiana» címen örök időkre minden más gyűjteménytől elkülönített külön gyűjteményként, értékéhez méltó keretben nyer elhelyezést oly módon, hogy elrendezésénél a tudomány szempontjai mellett az esztétikai szempont is érvényesüljön.

A gyűjtemény anyagából semmi el nem idegeníthető.

3. §. Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi miniszter bízatik meg.

Indokolás. A magyar társadalom a XIX. század elején a kultúra

és a tudomány fejlődésének hasonlíthatatlanul alacsonyabb fokán s a mainál semmivel sem jobb gazdasági viszonyok közt saját erejéből valószínűsítette meg — a külföldön uralkodói kezdeményezésre, állami eszközökkel létrehozott tudományos intézményeket. Gróf SZÉCHÉNYI Ferenc elhatározása, mellyel könyv- és éremgyűjteményét 1802-ben Országos Széchényi Könyvtár néven a nemzetnek adományozta, a példaadás hatalmas erejével hatott a kor főuri és nemesi társadalmára, mely élén JÓZSEF nádorral, herceg GRASSALKOVICH Antallal, gróf SZÉCHÉNYI Ferencnével, gróf SZÉCHÉNYI Lajossal, gróf ILLÉSHÁZY Istvánnal, gróf CSÁKY Lászlóval, gróf BRUNSZVIKNÉ MAJTHÉNYI Annával, PYRKER János László egri érsekkel s a vármegyék nemességével nagyértékű gyűjtemények adományozásával és pénzbeli adományokkal tette lehetővé, hogy az Országos Széchényi Könyvtár egyetemes nemzeti közgyűjteménnyé alakuljon át, ami a Magyar Nemzeti Múzeum létesítését statuáló 1808. évi VIII. t.-cikkkel elvileg már teljesebbé ment.

A rendi Magyarország országgyűlése felismerve az Országos Könyvtár, illetőleg a Nemzeti Múzeum alapításában és gyarapításában megnyilvánuló hazafias áldozatkészség kulturális, tudományos és nemzeti jelentőségét, e nagylelkű alapítók és adományozók érdemeit a nemzet hálája jeléül az 1807:XXIV; 1808:VIII; 1827:XXXV; és 1836:XXXVIII. t.-cikkben törvénybe iktatta.

1867 óta a közgyűjtemények fenntartása és fejlesztése elsősorban állami feladatnak tekintetett, de azért a Magyar Nemzeti Múzeumnak a magyar társadalommal való állandó kapcsolata sohasem szakadt meg. A jótévő maecenások egész sora gyarapította nagyértékű gyűjtemény-tárgyak adományozásával és pénzbeli ajándékokkal a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeit. A kisebb adományokról nem szólva, néhai JÓZSEF főherceg, SEMSEY Andor, HAYNALD Lajos, gróf ZICHY Jenő, DELHAES István, gróf APPONYI Sándor, MÉSZÁROS Károly, gróf FESTETICH Rudolf, HERMANN Antal, báró LIPTHAY Béláné, báró RÉVAY Ferenc, báró WODIANER Albert, báró BÉSAN József, gróf RÉDEY Lajos, BITTNITZ Lajos; legújában, mióta a szomorú államgazdasági viszonyok újra a társadalom áldozatkészségére utalják kultúrintézményeinket, TODORESZKU Gyula özvegye s egy magát megnevezni nem kívánó székely hölgy nagyszerű adományaikkal a gyűjtemények egy-egy eddig elhanyagolt vagy szegényebb részének korszerű fejlesztését tették lehetővé.

E nagyértékű adományok sorában is messze kimagaslik a Múzeum régi jótévőjének, gróf APPONYI Sándornak jelen adománya. A gyűjte-

mény, melyet a legnagyobb magyar bibliofil f. é. szeptember 15-én teljes érvényű jogi formák közt kiállított, halálesetre szóló ajándékozási okirattal a Nemzeti Múzeumnak adományozott, az egész világon páratlanul álló, gazdag gyűjteménye a szakkörökben «Apponyiana» néven ismert, magyar szerzőktől külföldön megjelent, a magyar vonatkozásokat tartalmazó XV—XVIII. századi könyveknek, aprónyomtatványoknak, térképeknek és metszeteknek, köztük igen sok unikumnak, melyeket értékesen egészít ki gróf APPONYI más irányú kisebb bibliofil gyűjteménye s a könyvek tudományos feldolgozásához szükséges nagyértékű segédkönyvtár. A Bibliotheca Apponyiana az adományozó 65 év óta idehaza és külföldön nagy anyagi áldozattal, következetesen és céltudatosan egyirányban folytatott gyűjtőmunkájának eredménye. Egy minden szép és nagy dolog iránt fogékony magyar mágnás gyűjtőmunkájával és a maga anyagi eszközeivel oly feladatot oldott meg, ami a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának feladata lett volna, ha az ehhez szükséges anyagi eszközökkel rendelkezett volna. Gróf APPONYI Sándornak ez az elhatározása, hogy ezt a mai gazdasági viszonyokról nem is szólva, a könyvek értékelésében bekövetkező változások miatt soha többé össze nem gyűjthető, felbecsülhetetlen értékű gyűjteményt a magyar történettudomány és az egyetemes nemzeti kultúra szempontjait tartva szem előtt, nemzetének ajándékozta, a napoleoni háborúk utáni válságban nemzetükbe lelket öntő nagy Széchényiekhez méltó, a mai viszonyok közt többszörösen szükséges példaadásra buzdító hazafias és kulturális cselekedet, mely mindenképen méltó arra, hogy a XIX. század elején történt nagy adományokhoz hasonlóan, mindenek emlékezetére törvénybe iktattassék.

1. §. E szakasz ünnepélyesen deklarálja a nemzet háláját gróf APPONYI Sándor nagyértékű adományáért.

2. §. E szakaszban törvényerőre emeltetnek az adományozónak f. é. szeptember hó 15-én kelt ajándékozási okiratában foglalt s a Nemzeti Múzeumnak ajándékozott gyűjtemény jövő kezelését illető legfontosabb feltételei.

3. §. E törvény végrehajtásáról való gondoskodás a vallás- és közoktatásügyi miniszter kötelessége.